

Més enllà de la pandèmia sanitària. La pandèmia social

Anna Mata Romeu

Departament de Geografia i Sociologia. Universitat de Lleida

La desigualtat mata, així de clar i contundent s'expressa Therborn (2015) en els seus estudis. Seguint el seu raonament, si la COVID-19 és la pandèmia d'aquests dies, n'hi ha una altra més silenciosa, que té l'ombra més allargada, i que perdura en el temps: la desigualtat entre les persones.

Degut a la COVID-19 assistim a una tessitura del tot nova i canviant, que té als analistes socials perplexos. Tanmateix, la perplexitat per lo immediat no pot fer perdre de vista situacions que venien de lluny, i que havien esdevingut gairebé estructurals d'aquest segle XXI i que l'actual context sembla que no farà més que accentuar.

Ens estem referint a l'increment molt accelerat de les desigualtats que s'està produint a l'estat espanyol de forma sostinguda, al llarg de tot aquest segle, les quals esclataran quan l'impacte de la pandèmia sigui del tot palès.

L'increment de la desigualtat

Espanya, segons el darrer Informe de la OCDE (març 2020) presenta fortes desigualtats de renda entre els seus habitants. Així un 16% de la població es troba en situació de pobresa relativa¹ i el 20% de la població que té uns ingressos més alts, aquests són 6,5 vegades superiors als del 20% de la població més desfavorida. En el mateix informe s'assenyala que el 33% dels treballadors correrien el risc de caure en la pobresa si haguessin de renunciar a 3 mesos dels seus ingressos, lo que ens dona una idea de la precarietat laboral ens que ens trobem.

De fet, el darrer Informe FOESSA (2019) s'expressa també en els mateixos termes; detalla que, a Espanya, el 18,4% de la població (vuit milions i mig de persones) estan en exclusió social, és a dir, pateixen minvaments importants a nivell social, econòmic i cultural a causa de la dificultat d'ac-

---

1. Percentatge de persones que viuen amb menys del 60% de la mitjana de la renda disponible equivalent.

cés a recursos. D'ells, més de quatre milions estan en situació d'exclusió social severa, emfatitzant que 1,8 milions de persones acumulen tantes dificultats que estan en complet desemparament social. Dibuixa així, una societat on la precarietat, la manca d'equitat i la incertesa s'han instal·lat, sembla que per quedar-se. L'exclusió residencial i la precarització laboral emergeixen, amb molta força, entre els indicadors d'exclusió principals.

Les escletxes es fan més grans i més profundes

La pandèmia del coronavirus, en tot cas, ha deixat a la vista de l'opinió pública allò que els acadèmics ja sabíem: la fragilitat en que moltes famílies vivien i la dèbil capacitat que havien demostrat les Administracions Públiques per fer front a aquesta fragilitat.

Quines són les situacions més vulnerables que ens ha generat la COVID-19? Sense ànim d'exhaustivitat voldríem assenyalar les principals.

Desigualtats en Salut

Segons la OCDE en els seus Informes de 2019 i 2020, la despesa sanitària per càpita a Espanya és més de 15% inferior a la mitjana de la UE; el 2017 la despesa sanitària era el 8,9% del PIB, també per sota de la mitjana de la UE, que és del 9,8% del PIB. Així, l'aportació de les administracions

“En una societat on la precarietat, la manca d'equitat i la incertesa s'han instal·lat, l'exclusió residencial i la precarització laboral emergeixen, amb molta força, entre els indicadors d'exclusió principals.”

públiques representava el 71% de tota la despesa sanitària el 2017, per sota de la mitjana de la UE, que és del 79%. El percentatge de despesa pública en sanitat va baixar després de la crisi econòmica de 2009 a causa de les mesures de reducció de costos i a l'augment dels copagaments dels medicaments. La proporció dels pagaments directes que ha de fer el ciutadà en la despesa sanitària va augmentar del 20% al 25% entre 2009-2014, ja que es va incrementar la participació dels beneficiaris en el cost dels medicaments i altres serveis específics (la mitjana de la UE és

del 16%). Encara que la major part de la despesa sanitària està finançada públicament, la despesa directa de les famílies representa un percentatge més gran que la mitjana de la UE.

D'altra banda, la vellesa comporta malalties cròniques i discapacitats, el que incrementa la demanda dels sistemes sanitaris i de cures de llarg termini. El 60% dels espanyols de més de 65 anys pateix almenys una malaltia crònica. La creixent demanda de serveis derivada de l'augment constant de les malalties cròniques requeriria un ús major i més eficient dels recursos (OCDE, 2019)

En la mesura en que parlem de copagaments de medicaments i en l'ús de determinats serveis especialitzats, estem assenyalant una desigualtat en l'accés a la salut de les capes menys afavorides de la població. Sense deixar de banda que, les persones en situació irregular al nostre país tenen unes limitacions d'accés al sistema sanitari, limitacions que no tenen els ciutadans UE.

Desigualtats en l'ocupació

Espanya, segons dades de EUROSTAT, presentava abans de l'impacte de la pandèmia una taxa de desocupació del 17,2%. Aquesta xifra, més alta que la mitjana de la UE, expressada en termes absoluts, encobreix la constatació de que l'atur afecta especialment als joves (en situació de infra-ocupació) i que moltes persones, a Espanya, es troben en situació de contractes temporals i llargues jornades laborals, amb hores extres no remunerades (OCDE, 2020).

Tanmateix, el que volem assenyalar aquí, més enllà d'aquesta estadística, és l'escletxa digital que ha reafirmat la pandèmia. L'estat d'alarma ha fet palès l'existència de dos mons en l'àmbit del treball: els treballadors qualificats que han pogut exercir el tele-treball i han pogut, per tant, mantenir un nivell d'ocupació i renda molt similar al que tenien anterior a l'estat d'alarma. I els treballadors de tasques no-qualificades que: a) han mantingut la seva feina en situacions de gran incertesa i poca seguretat de condicions laborals; b) s'han vist afectats per expedients de regulació d'ocupació, rescissió de contractes, haver de fer ús del seu període vocacional, atur temporal, etc.

La pandèmia ha posat de relleu que una part de la població activa està instaurada en la quarta revolució industrial i pot, per tant, mantenir les fórmules dels seus encàrrecs laborals; però hi ha una part que es troba instal·lada en la precarització, que no pot tele-treballar i que queda totalment dependent de les formulacions de regulació pública que s'estableixin.

Els efectes d'aquesta escletxa ocupacional són encara, per la seva novetat, difícils de quantificar i qualificar. Però sí que ens reafirmen les desigualtats i asimetries laborals de la quarta revolució industrial (la revolució tecnològica) que, parafrasejant Sassen (2003), ens diferencia entre aquells que són posseïdors del seu espai i el seu temps i aquells que no; referint-se a persones que poden organitzar els seus temps de treball i els seus espais d'oci i ocupació, front aquells que duen a terme —moltes vegades— treballs de manufactura o serveis, amb jornades de treball llargues, afectats per fenòmens de *gentrificació* residencial i amb poca capacitat adquisitiva per a l'oci.

Desigualtats per raó de gènere

La històrica situació de desigualtat de la dona en l'àmbit laboral i en la distribució de tasques de la llar, sembla haver-se mantingut o, fins i tot, aguditzat en l'actual situació de pandèmia.

Així, aquesta crisi afecta les dones de manera molt rellevant en diverses dimensions:

- Les cures (essencials per abordar la pandèmia) recauen majoritàriament en les dones, que assumeixen major càrrega en les tasques domèstiques i la cura de menors, en particular amb el tancament dels col·legis i les campanyes de retorn de persones grans als domicilis particulars (des dels diferents equipaments assistencials i residencials)
- Les dones parteixen d'una situació de desigualtat en el mercat de treball. Segons l'EUROSTAT, les dones a Espanya concentren el 74% de tota l'ocupació a temps parcial; i cobren, de mitjana, un 14% menys que els homes per les mateixes tasques. Les persones més precàries acostumen a ésser aquelles que primer es veuen afectades en un context d'eventual

“La majoria d'investigacions atribueixen al capital econòmic, cultural, simbòlic o lingüístic de les famílies l'efecte causal per explicar per què els fills de les classes més desfavorides tenen menys èxit en l'assoliment acadèmic.”

destrucció d'ocupació. Si bé s'han adoptat (amb considerable retard, però) mesures de suport a les treballadores domèstiques, la transversalitat de gènere està absent en l'abordatge de la crisi i caldria atendre les diferències en les quals la crisi afecta homes i dones, com han demanat diverses Entitats i Associacions del Tercer Sector. Aquestes alerten també, de que a les dones els resultarà més difícil i els prendrà molt més temps reincorporar-se a el mercat de treball (cal

veure en quin grau es produirà el desconfinament i la reincorporació de menors i persones grans als espais públics) i això afectarà la seva autonomia socio-econòmica, la seva vulnerabilitat social i la seva participació socio-política.

- L'Organització Mundial de la Salut (OMS, 2019) assenyala que, al món, un 70% de tot el treball que es genera en l'àmbit socio-sanitari està cobert per dones. A Espanya les xifres (Instituto de la Mujer, 2018) assenyalen que un 68% dels professionals sanitaris son dones. Si atenem a l'evident risc que han sofert les treballadores i els treballadors d'aquest sector en aquesta pandèmia, atendrem a l'escletxa de desigualtat de riscos per la salut bio-psico-social que això comporta.
- I assenyalem, finalment, que la violència de gènere es veu agreujada en contextos de confinament com l'actual, en què les dones es veuen obligades a conviure amb el seu agressor. Cal dir, però, que diverses Entitats socials van assenyalar aquest risc, des dels primers moments de l'estat d'alarma i s'ha posat en marxa una campanya específica sobre detecció i abordatge de la violència de gènere.

Desigualtats educatives

Diversos són els estudis que corroboren la relació existent entre l'entorn socio-econòmic de l'infant i el seu èxit educatiu. Caravaña (2016) demostrà que els factors estrictament escolars (d'organització curricular o de model pedagògic) tenien molt poca incidència en les diferències dels

resultats educatius. La majoria d'investigacions atribueixen al capital econòmic, cultural, simbòlic o lingüístic de les famílies l'efecte causal per explicar per què els fills de les classes més desfavorides tenen menys èxit en l'assoliment acadèmic [(Ruiz-Valenzuela, 2017), (Gratacós i Ugidos, 2011)]. Són també diverses les veus que clamen al nostre país contra les desigualtats educatives existents entre centres públics i concertats i la manca de polítiques d'equitat en aquest sentit, des dels diferents organismes amb responsabilitats².

La situació de tancament de centres educatius (ens referim a l'etapa d'escolarització obligatòria) i reclusió dels menors en el seu entorn familiar ha ocasionat un augment de les desigualtats, de diversos ordres:

- Menors que tenen accés a recursos i connexions digitals, i aquells que tenen dificultats per tenir-los o directament no en disposen (s'ha fet visible l'escletxa digital també en aquests àmbit)
- Menors que disposen d'habitacles amb condicions i espais adequats per a dur a terme activitats formatives, i aquells que no en disposen (condicions d'amuntegament, insalubritat, etc.)
- Menors inscrits a centres educatius que han cercat estratègies per mantenir l'activitat lectiva no-presencial, front altres que no han estat tant pro-actius en aquest sentit (i s'apunta a una correlació entre centres educatius privats-concertats i centres públics, en aquest sentit).
- Menors que conviuen amb adults amb nivell d'estudis mitjà-alt (que poden acompanyar-los en el seguiment dels deures i les activitats lectives del centre educatiu) front altres que conviuen amb adults amb nivell d'estudis baixos o poques habilitats idiomàtiques o similars.

Desigualtats per la població estrangera no-UE

Es un fet constatat que la població estrangera resident al nostre país és la que presenta, en termes absoluts, majors situacions de desavantatge a nivell d'acomodació laboral, residencial i social. En aquesta situació de pandèmia les seves fragilitats s'han vist incrementades, especialment les persones que es trobaven en situació d'irregularitat administrativa, laboral, sanitària, residencial... És significatiu, en aquest sentit que el passat 28 de març, el Govern portuguès decidís regularitzar a tots els immigrants pendents d'autorització de residència al país, per tal d'evitar les bretxes d'accés als serveis sanitaris o als recursos públics que podien sorgir. A Espanya la campanya “#RegularizacionYa” es va iniciar el passat 13 d'abril amb la demanda urgent de regularitzar a les persones migrants i refugiades; ha estat signada per més de 100 organitzacions i compta amb el suport de més de 1.000 col·lectius i entitats socials. El Govern espanyol no s'ha pronunciat encara en resposta a la mateixa.

2. Vegeu les diferents publicacions de la Fundació Bofill (www.fbofill.cat).

Més desigualtat més exclusió

El govern català ha plantejat, de forma molt oberta, la possibilitat de garantir una Renda Mínima o renda garantida, a la part de la població que es veu més batzegada per la pandèmia. És una iniciativa que també subscriuen persones i entitats de diferent signe: Antón Costas (President del Cercle d'Economia de Barcelona), Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya, Luis Moreno (CSIC), entre altres. Segurament és una de les mesures de xoc més immediates i directes per fer front a la precarietat que afecta a molts grups de convivència a tot l'estat.

Més enllà d'aquesta mesura de xoc, caldria pensar en mesures de més llarg recorregut per frenar la tendència a l'augment de la desigualtat genèric que venim apuntant de forma longitudinal, més pronunciat entre els estrats d'edat jove-adults i autòctons-estrangers.

“La desigualtat és una violació de la dignitat humana, una negació de la possibilitat de desenvolupament.”

Recordem que a més desigualtat, més exclusió i més “in-felicitat col·lectiva” (Wilkinson y Pickett, 2009). La desigualtat és una violació de la dignitat humana, una negació de la possibilitat de desenvolupament. Pot adoptar múltiples formes i té múltiples conseqüències: mort prematura, mala salut, humiliació, subjugació, discriminació, exclusió de el coneixement, pobresa, impotència, estrès, inseguretat, ansietat,

falta de confiança en un mateix i d'amor propi. A major igualtat, millor benestar de la població en el seu conjunt, clau per al progrés d'una societat i el seu rendiment en moltes àrees.

Referències

- Boniol M, McIsaac M, Xu L, Wuliji T, Diallo K, Campbell J. Gender equity in the health workforce: analysis of 104 countries. Working paper 1. Geneva: World Health Organization; 2019.
- Carabaña J. El Informe Coleman, 50 años después. RASE Revista de Sociología de la Educación. 2016;9(1):9-21.
- Fundación FOESSA. VIII Informe, sobre, exclusión y desarrollo social en España. Madrid: Fundación FOESSA, Caritas Española Editores; 2019.
- Gratacós i Guillén P, Ugidos Franco P. Diversitat cultural i exclusió escolar. Dinàmiques educatives, relacions interpersonals i actituds del professorat. Barcelona: Fundació Bofill; 2011.
- Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades. Profesionales sanitarias/os coliegadas/os Madrid: Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades; 2018 Recuperat de <http://www.inmujer.gob.es/MujerCifras/Salud/ProfesionalesSanitarios.htm>.

- OECD/European Observatory on Health Systems and Policies. España: Perfil sanitario nacional 2019, State of Health in the EU. Brussels: OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies; 2019.
- OECD/European Observatory on Health Systems and Policies,. How's Life? 2020: Measuring Well-Being. Paris: OECD Publishing; 2020.
- Ruiz-Valenzuela J. L'impacte de la temporalitat i la pèrdua de treball parental en el rendiment educatiu dels fills. Barcelona: Observatori Social de "la Caixa"; 2017. Recuperat de <https://observatoriosociallacaixa.org/ca/-/el-impacto-de-la-temporalidad-y-la-perdida-de-trabajo-parental-en-el-rendimiento-educativo-de-los-hijos>
- Sassens S. Los espectros de la globalización. Madrid: Fondo de Cultura Económica; 203.
- Therbon G. La desigualdad mata. Madrid: Alianza Editorial; 2015.
- Wlikinson R, Pickett K. Desigualdad. Un análisis de la (in)felicidad colectiva. Madrid: Turner; 2009.

